

HÚSZ ESZTENDŐ UTÁN ÚJRA SZÓL A MOLDVAI CSÁNGÓ „SÍP”

Amikor 1976-ban Moldvában jártam, már nem vehettem föl többé Gergely bácsi játékát. Egy „gyűjtő” megvásárolta a dudáját. 1990-ben sikerült hosszras rábeszélésre sokszoros feláron visszavásárolni Gergely bácsi dudáját. Elvittem neki egy magyarországi dudába illesztve az eredeti sípszárat. Mintha el sem telt volna 17 esztendő! Ugyanazt a három dallamot, ugyanúgy játszotta el, mint 1973-ban (StGy_No8_0014, 1991; StGy_Kz_0076, 0077, 0078, 0079, 1991).

Ezután eldöntöttem, hogy legyárttatom Gergely bácsi dudáját és a jó, használható dudát visszajuttatom a gazdájához, akit megillet. Megható élmény volt átadni a „sípot” Gergely bácsinak. Csak nézte, nézte, szemem megnedvesedett. Majd fújni kezdte. Sokáig. (STGy_No8_026 és NM fényképtár, 1993-as színes és fekete-fehér képek)

Örömmel hallottam a következő nyáron, 1994-ben, hogy két héttel azután, hogy átadtam a dudáját, Gergely bácsi, az utolsó moldvai „sípos” már Magyarországon fújta, egy csángó fesztiválon. Még a tévében is szerepelt! Meghatódottan mesélte el magyarországi útját, mint élete legnagyobb élményét. *Még az ételért sem vettek el parát [pénzt]. Egy nap háromszor adtak enni! Milyen jófajta pálinkájuk van azoknak!* A tábor ideje alatt még át-átment a szomszédokhoz kaszálni, hogy hozzákeressen egy kis pénzt.

Megbeszéltük, hogy másnap reggel 9-kor – Gergely bácsi szavaival – *összegyűlünk és csinálunk egy jó bajt*, azaz megemlegetjük a régi élményeket, felvételeket csinálunk, jól töltjük a napot. Sajnos még az éjjel Csíkszeredába kellett szállítanom egy beteg csángó embert kórházba. Csak reggel fél tíz tájban értem vissza Külsőrekecsinbe. Mondták, hogy Gergely bácsi már kiment „ide a mezőre”, szénát gyűjteni. Utána eredtem, az „ide a mezőre” kb. 15 km-t jelentett. Oda ballagott ki Mesterke Gergely 73 évesen az ökrös szekérrel. Szerette, hogy utánamentem. Amikor meglátott, benyúlt a zsebébe, kimarkolt egy falat dohányt a zsebéből, újságpapírból sodort egy „szivart” és mesélni kezdett a régi életről, a „síposokról”, lakodalmakról (NM fényképtár és és diatár színes és fekete-fehér képek). Így telt a nap, gyűjtöttük együtt a szénát, meg-megpihentünk, mesélt, mesélt

az öreg. Este aztán megcsináltuk a felvételeket. A magyarországi út előcsalogatott belőle az 1973-ban játszottakhoz képest új dallamokat is, mint a musama (kecskés) és a polka.

Mesterke Gergely bácsi sípjának hasonmását egy akkor Veszprémben, ma Amerikában lakó kiváló dudakészítővel gyárttattam le az általam létrehozott Petrás Incze János Csángó Alapítvány költségére. Ekkor közöltem vele a moldvai csángó dudások adatait és az ott nyert tapasztalataimat. Így értesült a moldvai dudások létéről. Akkor még nem sejtettem, hogy ez a jövőben szomorú következményekkel fog járni.

1998-ban maga is Moldvába ment, majd 1999-ben új hangszert vitt Dima Mihálynak Ploszkucénbe és Mesterke Gergelynek Dumbrovénybe. Ennek azonban az volt az ára, hogy másnak nem játszhattak. Körlevélben szólított fel sokunkat, hogy ne készítsünk felvételeket velük. Amikor 2000 nyarán meglátogattam Mesterke Gergelyt, akihez már 27 esztendeje évente eljártam, szomorúan közölte, hogy az amerikai magyar dudakészítő megbízottja elvitte a sípjait, amikor ő nem volt otthon. A menyétől kérte el, anélkül, hogy Gergely bácsi tudott volna róla. Kiderült, hogy a dudakészítő, akinek szívből gratuláltam a Moldvába vitt dudák miatt, és megírtam, hogy ezen a nyáron is készülök a moldvai dudásokhoz, elküldte egy megbízottját, Kotyor Balán Györgyöt a dudásokhoz és beszédette vele a nekik ajándékozott dudákat (StGy_MDV_0058, 2000).

Nincs tudomásom ehhez fogható erkölcsiségű tethez a magyar néprajztudomány történetében. Az amerikai magyar dudakészítő, aki 25 évvel utánam, az én útmutatásaim és biztatásom alapján folytatni látszott az általam megkezdett munkát, megtiltja, hogy bárki más felvételeket készítsen az általam talált moldvai csángó dudásokkal! Hova vezet az ilyen hozzáállás, ha hagyjuk elterjedni?! Valaki vitt volna egy hegedűt mondjuk Zerkula Jánosnak Gyimesbe és megtiltotta volna neki, hogy másoknak játsszon?

Ugyanezt kellett Dima Mihálytól is hallanom, tőle az egész dudát vitte el a dudakészítő megbízottja (StGy_MDV_0057, 0058, StGy_MD_0002, 0006, 0007, 2000, NM fényképtár 2000-es színes képek). Azután is minden évben megemlegette ezt a megalázó helyzetet, amikor nem játszhattam nekem, akárcsak Mesterke Gergely. (StGy_MDV_0087, 0088, 0089, 0090, 2001; StGy_MDV_0107, 0109, 2002). Dudáját visszakapta ugyan, de azóta tiltás ellenére játszik nekem. Hangszerébe olyan sípot tett be a duda készítője, hogy azt nem lehet úgy beállítani, hogy ne szóljon hamisan.

Így másoknak csak hamisan tudott játszani Mihály bácsi és hamis sípokkal való gyakorlásra volt kárhozthatva. Ennek megfelelően nem is igen vette elő a hangszerét (StGy_MDV_0087, 0088, 2001; StGy_MDV_0109; StGy_MDV_154, 2003).

Palack Antaltól pedig ugyanez az amerikai magyar elkunyerálta az utolsó moldvai csángó sípot, amely annak idején Duma (Porondi) Jánosé volt.

Megkerestem Balán Kotyor György házát egy csángó barátommal Ferdinánd faluban (Újfalu). Kislánya az utcán elmesélte, hogy náluk vannak a beszedett dudák, de Balán Kotyor György felesége nem akart nyilatkozni. Öccse odaszólt neki *hallgass, tudod, hogy az amerikai megtiltotta* (StGy_MDV_0064, 2000). A velem lévő ferdinándi csángó ismerősöm, aki értette a román beszédet, elmondta, hogy *ezek mindent letagadtak*, mert az amerikai megtiltotta nekik (StGy_MDV_0064, 2000).

Két okból nem háríthattam el a szemtanú kellemetlen kötelességét, hogy a fenti szomorú történeteket leírjam: egyrészt, hozzátartoznak ahhoz, hogy teljes képet alkothassunk a moldvai csángó dudások közelmúltbeli helyzetéről, másrészt csak a közvélemény fékezheti le a nemzeti kulturális közkinccs effajta kisajátítását. Szintén a közvélemény feladata, hogy elfogadja vagy elutasítsa azt a fajta „néprajzi Hollywood” tevékenységet, amelyet az illető amerikai magyar revival gyűjtő gyakorolt az utóbbi években: hangszerrel ad olyan személyek kezébe, akik nem dudások és mint dudásokat mutatja be, összeszed különböző falvakban lakó embereket, és urálást rendez velük, holott ők falvanként eltérő hagyományt őriznek. (Az általa rendezett megtévesztő „rekonstrukciókról” lásd idősebb Csernyik Antal és Duma András elbeszéléseit: StGy_MDV_0150, 0152, 2003, StGy_MDV_0176, 2004). A hagyományok rekonstrukciója magában nem lenne baj, ha az illető feltüntetné, hogy nem az eredeti valóságot mutatja be. A jelentős falvankénti eltérések egybeomlása azonban félrevezeti a néprajztudományt.

Magam a moldvai dudász újrakezítéséről álmodoztam és azért gyártattam le Gergely bácsi dudáját. Szomorú volt megtapasztalni, hogy akad, aki a moldvai dudász kisajátítására törekszik. Ez az adatközlők megalázásához, megkavarásához, kedvesezéséhez és ezáltal a dudamuzsika maradványainak elsorvasztásához vezet. Máris megmutatkozik az eredmény, Palack Antal letagadta magát, ha keresik és állítólag eladta az új dudáját (StGy_MDV_0085, 2001; StGy_MDV_0111, 2002; StGy_MDV_0149, 2003), Mesterke Gergely és Dima Mihály pedig közölték velem, hogy a tilás ellenére muzsikálnak.

Hála Istennek, a leírt eset egyedülálló volt, és ha alaposan le is fékezte a moldvai dudazene újraélesztését, megakadályozni nem tudta. Több lelkes támogatóra leltem a *Magyar Dudazenekar* tagjainak személyében és sikerült beindítani egy mozgalmat, amelynek során gyakorlódudákat és valóságos moldvai „sípokat” juttatunk el megfelelő helyekre.

Vigasztalást az nyújtott, hogy Petru Ghiurca trunki dudás, aki nagyon fölháborodott a hallottakon, önzetlenül kölcsönadta a hangszerét, hogy Dima Mihálllyal készíthessek felvételt. Ez sikerült is, Dima Mihály könnyen eljátszott mindent, amit csak szokott játszani (StGy_MDV_0058, 2000). Érdekes adat arra vonatkozóan, hogy régi dudája, amit emlékezete szerint román embertől kapott az apja, erősen hasonlíthatott a Petru Ghiurca román dudájára. Ezt egyébként szóban is megerősítette, hozzátéve, hogy az övéen a sípszár pipában végződött (StGy_MDV_0058, 2000).

48. A szerző a Petrás Incze János Csángó Alapítvány nevében átadja Mesterke Gergelynek az újragyárttatott moldvai „sípot”. Dumbrovény, 1993. Fényképezte Dobos Mihály.

49. Mesterke Gergely 70 évesen újra fújja a „sípot”.
Dumbrovény, 1993.

50.a. Dima Mihály a tiltás ellenére játszik a rekonstruált hangszerén. Ploszkucén, 2001.

50.b. Dima Mihály a tiltás ellenére játszik a rekonstruált hangszerén. Ploszkucén, 2003.